

8. Gafni I. Concepts of Periodisation and Causality in Talmudic Literature / Gafni I. // Jewish History. — 1996. — № 1. — P. 10–30.
9. Idel M. Qabbalah: hebetim hadashim / Idel M. — Jerusalem — Tel-Aviv, 1993. — 420 p.
10. Idel M. Hasidism, Between Ecstasy and Magic / Idel M. — New-York, 1995. — 400 p.
11. Idel M. Universalization and Integration: Two Conceptions of Mystical Union in Jewish Mysticism / M. Idel // Mystical Union in Judaism, Christianity and Islam. — New York, 1996. — P. 27–57.
12. Jacobson Y. Mi-kabalat ha-Ary ad le hasidut / Jacobson Y. — Tel-Aviv, 1984. — 180 p.
13. Levi Itshaq mi-Berdichev. Qdushat Levi / Levi Itshaq mi-Berdichev. — Brooklyn, N.Y., 1978. — 600 p.
14. Psikta de-rabby Kagana. Mahadurat Buber. — Luck, 1868. — 400 p.
15. Rotenstreich N. Symbolism and Transcendence: On some Philosophical Aspects of Gershom Sholem's Opus / N. Rotenstreich // Review of Metaphysics. — 1977–1978. — № 31. — P. 600–614.
16. Scholem G. Devekut, or Communion with God / G. Scholem // The Messianic Idea in Judaism. New York, 1971. — P. 203–270.
17. Tishby I. Torat ha-ra ve-ha-klipa be-qabbalat Ary / Tishby Ish. — Jerusalem, 1992. — 300 p.
18. Urbach E. Halakhah and History / E. Urbach // Jews, Greeks and Christians: Essay in Honor of W. D. Davies. — Leiden : Brill, 1976. — P. 110–120.
19. Urbach E. Hazal: pirkey emunot ve-deot / Urbach E. — Jerusalem, 1986. — 650 p.
20. Werblowsky Z. Some Psychological aspects of Kabbalah / Z. Werblowsky // Harvest. — 1956. — № 3. — P. 60–80.

В. В. Кукса, Т. В. Коломієць

УДК: 347, 156+94 (477)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЖІНКИ В КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Досліджуються роль та значення жінок козацької України як у культурно-історичному творенні духовних і матеріальних цінностей суспільства, так і в державотворенні.

Ключові слова: Україна, козацтво, жінки, незалежність, рівноправність, меценатство.

Исследуется роль и значение женщин казацкой Украины как в культурно-историческом создании духовных и материальных ценностей общества, так и в государственном строительстве.

Ключевые слова: Украина, казачество, женщины, независимость, равноправие, меценатство.

We investigate the role and importance of women in Cossack Ukraine in the cultural-historical creation of the spiritual and material values of society, and public construction.

Keywords: Ukraine, the Cossacks, Women, Independence, Equality, Philanthropy.

У багатомілітній історії України важливе місце належить козацтву як культурно-духовному феномену. З середини XVII ст. козацтво по суті почало репрезентувати перед світом український етнос, а українці почали називатися українським народом. На жаль, козацькі літописи, історична література знайомлять нас переважно з чоловіками — ватажками національних рухів або козаками, які вели боротьбу з турецько-татарськими нападниками. Однак в кожного козака була мати, сестра, кохана чи дружина. Вони плакали, виряджаючи козаків на Січ, чекали їх роками з далеких походів, вели без чоловіків домашнє господарство, росли й виховували дітей. Заслугує на увагу, що часи козаччини породили чимало визначних жінок-воїниць, адже під час війн Наливайка, Лободи, Острияниці, Гуні, Павлюка і Б. Хмельницького частина жіноцтва брала участь у боях з поляками нарівні з чоловіками. Не можна заперечити й вагому роль жінок-козачок, меценаток у поширенні освіти в Україні, особливо в козацьку добу. З прадавніх часів жінку в Україні величали Берегинєю — основою щасливого буття.

Досліджувана тема має чималу джерелознавчу та історіографічну базу. Історичні дослідження польсько-українського письменника-історіографа Й. Й. Ролле (1830–1894) тривалий час були невідомі широкому колу читачів. І лише 1991 р. «Український історичний журнал», а 1994 р. — й видавництво «Україна» надрукували його працю «Жінки при чигиринському дворі» [10]. Автор висвітлює роль і значення жінки при резиденції українських гетьманів, її вплив на окремі сторони буття гетьманського двору.

Історик М. Драгоманов репрезентував ще один аспект досліджуваної проблеми — біполярну палітру жіночих образів, які, на його думку, могли бути уособленням соціальних позицій українських жінок в українсько-турецькому історичному конфлікті [5].

Про славних козачок, меценаток, наймогутнішу султаншу в світі — Роксолану йдеться у праці О. Козулі [6].

Окремі аспекти проблеми віддзеркалено в працях О. Апанович [1], О. Лугового [7], В. Складенко [12], Ю. Мицика [8] та ін. [13].

Об'єктом дослідження є жінки козацької України, зокрема їхнє життя, культуро- та державотворча діяльність. Мета дослідження — вивчити, проаналізувати роль і значення жінки в українській державі козацької доби.

Українській жінці-козачці належить величезна роль у історичному процесі творення народом матеріальних та духовних цінностей як суспільства, так і держави. Самостійність, незалежність характеру жінки-козачки, повага до неї відзначаються в багатьох історичних джерелах серед характерних національних рис.

Відомий історик і знавець народних звичаїв Орест Левицький писав: «Незалежності української жінки-шляхтянки могла позаздрити дворянка будь-якої європейської держави. Бо вона була рівноправною з чоловіком, мала такі ж громадянські права, особисту незалежність, як і її чоловік» [17, с. 14]. Додамо до цього, що українська жінка мала юридичне право виступати на суді, сама розпоряджалася своїм майном, про що могли тільки мріяти жінки деяких країн Європи.

На відміну від звичаїв і традицій інших народів, у козацькій Україні дівчина могла першою посвататися до парубка, якого собі сподобала. Закохана йшла до хати хлопця, віталась і вихваляла того, хто припав їй до серця. «Бачу з твого обличчя, — описував це Гійом Боплан, — що ти людина добра, будеш дбайливим і любитимеш свою жінку. Сподіваюсь, що з тебе вийде добрий господар. Ці твої гарні якості змушують мене уклінно просити взяти мене за жінку» [8, с. 73].

За власною ініціативою жінка могла також і розлучитися. Історичні документи свідчать, що розірвання шлюбу з ініціативи жінки було звичайним явищем. «Коли Богу бажано, — говориться в угоді про розлучення 1564 р. Марії Красинської, — за гріхи наші порвати наші узи, то, схилиючись перед волею Божою, дозволяю пану Яцку одружитися, з ким захоче, а я також вільна вийти заміж за власним бажанням» [17, с. 15].

Беручи шлюб і посідаючи почесне місце в родині, жінка хоч і приймала прізвище чоловіка, проте не втрачала титулу й не відкидала свого прізвища (по батькові). Незалежність та самостійність заміжньої жінки проявлялись і в тому, що в неї була особиста печатка, на якій карбували її герб та ім'я.

Український соціум цінував демократичність традицій, ідею вольності, незалежності, рівноправності, особливо в покозаченій Україні. Більше того, за козаччини в низці випадків жінка-козачка у міжстатевих стосунках була значно вища і впливовіша за чоловіка. Прикладом суспільного авторитету жінки може слугувати давній козацький звичай, за яким дівчина могла врятувати козака від смертної кари, якщо погоджувалася вийти за нього заміж.

На підтвердження цього Д. Яворницький описує такий випадок: «Одного разу вели якогось злочинця на кару; назустріч йому вийшла під білим покривалом дівчина, яка виявила бажання вийти за нього заміж...» [17, с. 193].

Про авторитет жінки-козачки свідчить і звичай, коли приймак мав узяти прізвище дружини. Так, козак Андрій Безрідний, прадід Т. Г. Шевченка, не маючи ні господарства, ані оселі, одружився з дочкою козака Івана Швеця Єфросинією і взяв її прізвище — Шевченко [16].

Ці та інші приклади вказують на те, що жінка в покозаченій Україні була рівноправною з чоловіком у багатьох сферах, незалежною, а подекуди мала навіть вищий статус. Зовсім інша ситуація склалась у сусідній, теж пра-

вославній, Росії. Якщо порівняти права, які мала українська жінка і жінка-московка, то відразу впадає у вічі безправ'я навіть іменитих, заможних російських бояринь. Про це оповідає в драмі «Бояриня» Леся Українка. Навіть у мові давнє слово «дружина» яскраво засвідчує особливий стан жінки, говорячи про те, що вона є другом свого чоловіка, тоді як загальнослов'янське «жена» означає тільки «рождающая», а перше значення слова «супруга» — взагалі означає пару волів, що запрягаються разом. Український вираз «одружитися з нею» свідчить про те, що жінка стає рівноправною поруч з чоловіком, на відміну від російського виразу «жениться на ней» [9, с. 22]. Взагалі українське жіноцтво жило вільніше й ширше, ніж жіноцтво Московії. Там жінку вважали «бабою глупою» і тримали в домашньому рабстві, замкненою в теремі «на бабьей половині».

Історія зафіксувала чимало фактів участі української жінки-козачки в громадсько-політичному житті. Поки можновладних чоловіків не було вдома, українські гетьманші іноді брали на себе всю повноту влади й підписували універсали, які набували сили законів. Збереглися адміністративні документи першої дружини Б. Хмельницького Ганни Золотаренко, які свідчать про її освіченість та розуміння тогочасних проблем України. Третя дружина гетьмана Б. Хмельницького Ганна Сомківна (сестра переяславського полковника Якіма Сомка, кандидата на гетьманську булаву 1663 р.) теж керувала країною під час воєнних походів чоловіка, навіть видавала універсали [7, с. 135].

Вплив третьої дружини на Б. Хмельницького був значний і добре знаний. Навіть польська королева Марія-Людвіга вдалася до її посередництва в якійсь справі й надіслала листа з дорогими подарунками. Прочитавши це послання під Львовом, гетьман залишився задоволеним. Вплив цієї жінки на чигиринському дворі не зменшився і після загибелі її брата, полковника Якіма Сомка під час облоги Старого Бихова.

Інакше, цивілізованіше, приймали в чигиринській столиці послів. У дипломатичних обідах брали участь не випадкові люди, а існував уже певний добір. Запрошувалися й жінки з гетьманської родини. Зокрема, коли 1657 р. Бутурлін відвідував Чигирин, на частуванні, влаштованому для російського гостя, були дві жінки — гетьманша й Катерина Виговська, а з чоловіків — сам гетьман, його син Юрій, генеральний осавул Ковалівський та писар Війська Запорозького Іван Виговський, котрий після смерті Б. Хмельницького став гетьманом України [10, с. 35].

Задокументовані підписи дружин гетьманів і козацької старшини: Петра Конашевича-Сагайдачного, Данила Виговського (рідного брата гетьмана І. Виговського), фастівського полковника, керівника визвольного руху на Правобережжі Семена Палія. Остання гідно вела переговори з іноземними послами, які приїжджали в «Палієву державу» [6, с. 36].

Славна Палійка, «мати-полковниця», як звали її козаки, не тільки управляла Правобережжям, коли чоловік був на засланні, а й не раз проводила війну то з московитами, то з їхніми союзниками поляками, оберігаючи Фастівщину від іноземних зазіхань. І хоч достеменно не відомо, як її звали (мабуть, Олена), народ шанував свою захисницю. По церквах Фастівщини збереглися її портрети, де вона зображена зі своїми внуками. Одна з внучок згодом стала матір'ю відомого польського героя Тадеуша Костюшка [7, с. 157].

А коли Павло Полуботок за викликом Петра I повинен був їхати до Петербурга, знаючи, що його там може чекати, він довірив дружині опікуватися всім добром Війська Запорозького і особливо дбати про недоторканність військового скарбу [17, с. 14]. Скарб, до речі, так і не змогли відшукати царські посланці.

На окрему увагу заслуговує мати гетьмана Івана Мазепи — Марія Магдалена з роду Макієвських, що на Київщині. Вона була освіченою, сміливою, твердого духу, дуже діяльною, свідомою, не лише гарячою прихильницею православної Церкви, а й першою порадицею сину в боротьбі за самостійність України.

Є підстави стверджувати, що гетьман при вирішенні багатьох державних питань не тільки радився з матір'ю, а й зберігав у неї листи державної ваги, особливо коли готувався до боротьби за самостійність України [4].

Вже зрілою людиною гетьман І. Мазепа зізнався, що мати мала на нього великий вплив. Це вона послала його на навчання до Києво-Могилянської колеї, де викладали православні професори, які одержали освіту в європейських університетах. Саме матері він завдячує вірністю та відданістю православної Церкві та своєму народові [2, с. 79].

Жінки-матері стояли на висоті розуміння інтересів України. Це й проста козачка з-під Козельця на Чернігівщині — Розумиха — мати останнього українського гетьмана Кирила Розумовського, яка, потрапивши до імператорського двору, зуміла триматися гідно й тактовно. Це і дружина славетного кошового отамана Запорізької Січі Івана Сірка.

У відповідальні моменти історії, в роки боротьби за волю й незалежність України до козацьких лав разом з чоловіками подекуди ставали жінки. Жінкам доводилося робити те, чого вони раніше ніколи не робили. Адже головне призначення жінки — продовження роду, виконання найвищої божественної місії на землі. Але, коли на карту ставало питання життя або смерті, поряд з чоловіками була українська жінка-козачка.

Відомо, що сестра полковника Івана Донця брала безпосередню участь у бойових діях проти польських військ на Волині 1649 р. як кіннотниця. Під час однієї з ворожих атак вона загинула [2, с. 79].

Ганна Борзобогата-Красенська, що управляла скарбницею Луцької єпархії, під час нападу на її маєток російського князя-втікача Андрія Курбського відбила атаки кількасотенного загону шляхти і з мечем у руках розіграла військо польського короля Стефана Баторія.

А Софія Ружинська, волинська княгиня, на чолі військового загону, що нараховував 6 тис. чол. піхоти та кінноти, приступом здобула замок князів Корецьких у місті Черемоші [6, с. 36–37].

В листопаді 1654 р. під час оборони міста-фортеці Буші дружина Михайла Завісного, коменданта замку, що поліг у бою, Олена «підпалила порохівню й висадила в повітря себе, своїх дітей, кількох оборонців, а разом і всіх поляків, котрі нараховували 4 тис. чол. (Козаків же було менше 240 душ з початку облоги). Жінки козаків, числом до 70, щоб не піддаватися ворогові, повкидали в річку дітей і самі потопилися разом. У Буші загинули тоді кращі польські частини. Та й решта переможців не мала чим ні пожитися, ані наситити свою кровожадність, бо ж різати й грабувати не було кого» [7, с. 138].

Часто на полі бою козакам-вооякам допомагали жінки-чаклунки, жінки-характерниці, ті, що, за переказами, володіли надзвичайною силою. Вони сиділи на дахах обложених міст, чарами та закляттями відводили кулі та ядра від оборонців, і віра в ту магічну силу надихала козаків-оборонців. Ці беззбройні жінки були справжніми героїнями. Окрім смертельної небезпеки, бо стояли під градом куль і ядер, кожна з них ішла назустріч видимій смерті [7, с. 79].

Наведені факти свідчать, що в боротьбі за соціальне й національне визволення народу жінка була вірним і надійним другом та співником чоловіка. А коли, бувало, вона потрапляла в неволю, то й там подекуди намагалася силою духу і розуму служити батьківщині.

Наймогутнішою в світі султаншею називають дівчину з прикарпатського села Рогатин на Івано-Франківщині Настю Лісовську — Роксолану. П'ятнадцятирічною, потрапивши в полон до татар, вона стала рабинею-наложницею одного з наймогутніших султанів османської імперії — Сулеймана I Пишного.

Стамбулові судилося тоді бути столицею трьох імперій — Римської, Візантійської й Османської. Османці, жорстоко приборкуючи опір завойованих народів, поширювали свої володіння. Вони вірили, що весь світ має стати мусульманським. Османська імперія завоювала тридцять держав. Перед нею тремтіли наймогутніші армії Європи, її побоювався навіть сам Папа Римський.

Сулейман I був грізним, розумним володарем. Роксолана завжди супроводжувала його на різних прийомах, бенкетах, вражаючи європейців знанням латинської мови.

Один з іноземних послів розповідав: «Такого ще не було ні з ким з його попередників, оскільки турки мають звичай брати собі то одну жінку, то іншу» [6, с. 47]. А Сулейман I розпустив гарем, знав лише Настю-Роксолану, надав їй почесний титул великої султанші Стамбула. Ніколи за всю історію Туреччини жінка не посідала такого місця. Тільки їй дозволялося з'являтися серед чужоземців без паранджі. Саме за її сприяння відбувались дипломатичні прийоми європейців. Це вона писала сповнені гідності й гнучкого розуму листи до європейських державних діячів. Та найголовніше — Роксолана добилася від султана обіцянки не грабувати більше України. Історія зберегла два листи, де польському королю Порта обіцяла, що на Україну не нападуть ні турки, ані татари. І справді, 41 рік Україна не зазнавала нападів турків.

Відчувається і духовна спорідненість Роксолани з інтелектуальною елітою Європи епохи Відродження. Вона читала й писала багатьма мовами Європи та Сходу, а її власні вірші були позначені рисами ренесансної європейської поезії [6, с. 48].

В історії османської імперії було 36 султанів, але жодну з безлічі султанських жінок не було так пишно поховано і так посмертно вшановано, як 54-річну українку Настю Лісовську — Роксолану.

Незважаючи на те, що про Роксолану написано томи художньої та науково-публіцистичної літератури, її життя досі викликає великий інтерес. 24 жовтня 1999 р. в Рогатині на Івано-Франківщині відкрили бронзовий пам'ятник Роксолані [14]. Люди прийшли не лише на зустріч зі славною землячкою, а й зі своїм творінням, бо в нелегкі часи спромоглися зібрати кошти на спорудження пам'ятника. Можливо, дехто з присутніх ототожнював бронзову дівчину на постаменті зі своїми дітьми, онуками, родичами, котрі теж не з власної волі подалися в далекі світи.

Роксолана не була одинокою українською жінкою на турецькому престолі. З турецьких панегіриків відомо про дружину султана Ібрагіма, матір Османа III, за переказами — Фатиму-Ганну. Потрапивши до полону, вона втратила надію повернутися додому, але переконала сина Османа, що він має жити на землі матері. З великими перешкодами він добрався до Києва. Його розповідь, запротоцьована в «расспросных речах», зберігається в Центральному державному історичному архіві України [2, с. 78].

В іншого султана, Османа II, який жив у першій чверті XVIII ст., улюбленою дружиною також була українка. А дружина Іслам-Гірея, українка, отруїла чоловіка, коли він, запрягнувши допомогти козакам, насправді зрадив їх на користь Польщі [2, с. 78].

Протягом століть по селах і містах, на велелюдних ярмарках сліпі кобзарі та лірники виконували невідомо ким складену думу про Марусю Богуславку. Дума віддзеркалює цілу епоху в житті українського народу, коли

турецько-татарські орди робили постійні набіги на українські землі, забірали в неволю чоловіків, жінок і навіть дітей.

Татарські феодали за чотири століття знищили й перетворили на невольників мільйони українців. Історичні джерела свідчать про факти, коли нападники за одне нашествя полонили десятки тисяч людей. Так, 1662 р. татари забрали в полон з Сіверщини 20 тис. чол., а в результаті навали 1666 р. в неволі опинилися вже 40 тис. осіб; через 10 років кримські татари набрали майже 40 тис. полонених [1, с. 31]. 1668 р. (період між першим і другим кримським походом) хан унаслідок кількох набігів на Україну вивіз звідти до 100 тис. бранців [1, с. 31].

Трагічною була доля невольників у Криму та в Туреччині: тяжка робота на галерах, висока смертність і десятиліття рабства. 1734 р. російський резидент у Константинополі Вешняков викупив з неволі 150 осіб, серед них 29 жінок, які провели в полоні десятиліття. Наприклад, Оріся Боровикова, яку взяли в полон під Ромнами на жнивях, перебувала в неволі 46 років, Ульяна Федорова з міста Пирятина — 36 років, стільки ж провела в неволі Парасковія Петрова з міста Хмелівки Охтирського полку, а Федора Яковлева з міста Красного цього ж полку — 35 років [1, с. 38].

Долю української жінки-бранки як відзеркалення долі багатьох жінок досить яскраво замальовано в «Думі про Марусю Богуславку».

Дума розповідає, що в Богуславі на Київщині жила красива дівчина Маруся, дочка місцевого священика Покровського монастиря. Під час чергового татарського набігу вона потрапила в полон. Продана в султанський гарем, стала улюбленою дружиною володаря Османської імперії. Коли вона дізналася, що в неволі перебувають 700 козаків, то викрала ключі й випустила їх на волю. На прощання Маруся просить своїх земляків-невільників заїхати до її рідного міста Богуслава, знайти її батьків і сказати, щоб вони не намагалися викупити її з турецької неволі, тому що вона вже «потурчилася, побусурменилась для розкоші турецької, для лакомства нещасного» [5, с. 23].

Автори думи не засуджують українську жінку-полонянку в складній психологічній і драматичній життєвій ситуації й не дорікають їй. Подвиг української дівчини гідно оспівав Т. Г. Шевченко, цей сюжет використали також М. Старицький, Є. Згарський, І. Нечуй-Левицький, а композитор Свешніков створив музику до балету на цей сюжет. Український історик і письменник Пантелеймон Куліш назвав цю безстрашну патріотку «другою Роксоланою» [12, с. 61].

Гійом Боплан, відомий дослідник української історії, захоплено відзначав таку особливість періоду козаччини, як письменність жіноцтва. А Павло Алепський, арабський мандрівник, подорожуючи Україною в 1654–1656 рр., захоплено писав: «Ми помітили прекрасну рису, що розпа-

лила наш подив: усі вони, за винятком небагатьох, уміють читати і знають порядок церковних служб і церковні співи» [11, с. 82].

Освіта дарує людині внутрішню незалежність. Чи не тому до української жінки в різні часи історії ставилися з повагою? Розуміючи це, українські жінки-козачки сприяли поширенню освіти серед своїх дітей та жертвували матеріальними благами заради розвитку освіченості українського народу. Приклад тому — Гальшка (Лизавета) Гулевичівна, яка, одержавши в спадок землю на Подолі, без вагань віддала її під забудову Київської братської школи, що підтверджує акт від 15 жовтня 1615 р. [6, с. 43]. Згодом, після злиття лаврської школи з братською, було засновано Києво-Могилянський колегіум, який за часів Мазепи набув статусу вищого навчального закладу — Києво-Могилянської академії. Остання не тільки відіграла роль загальноукраїнського центру освіти й культури, а й справила значний духовний вплив на сусідні європейські країни, зокрема Росію. В XVII–XVIII ст. у Росії не було жодної галузі гуманітарних чи природничих знань, де б не працювали вихідці з Києво-Могилянської академії. Навчалися в ній і серби, болгари, чорногорці, молдовани, греки, що сприяло розвитку культурних відносин між південнослов'янськими народами.

Після смерті (1645) Гальшка Гулевичівна заповіла Луцькому братству 200 злотих, монастирю при братстві — 200 злотих [6, с. 45]. Це відповідало потребам часу та її душі, адже після Люблінської (1659) та Берестейської (1659) уній українці фактично були позбавлені державності. Світська влада перебувала в руках Польщі, а католики та уніати посилили релігійний тиск на українців. Тож єдиним осередком національного духу в Україні залишалися православна Церква та братські школи при церквах і монастирях. Там же діяли друкарні, шпиталі.

Києво-Могилянська академія проіснувала до 1817 р., коли на базі її приміщень було відкрито Духовну семінарію, реорганізовану в 1819 р. в Духовну академію. Її закрили більшовики 1918 р. 24 серпня 1992 р., після 175-річної перерви Києво-Могилянську академію було офіційно відновлено. 19 травня 1994 р. Указом Президента України вона отримала новий статус — Національний Університет «Києво-Могилянська академія». Сьогодні на стіні «Мазепиного» корпусу — 4 меморіальні дошки: одна з них увіковічнила Петра Могили, друга свідчить про те, що тут освоював науку Михайло Ломоносов, третя — на честь Григорія Сковороди. А головна — з підписом «На відзнаку відродження Києво-Могилянської академії» увіковічує ім'я знаменитої українки, першої меценатки — Гальшки Гулевичівни [12, с. 118].

В розбудові храмів, монастирів, шкіл, шпиталів величезну роль відігравали представники найосвіченіших верств українства, зокрема жінки-шляхтянки.

Олена Горностаєва з родини князів Чорторийських — фундаторка Переспонницького монастиря, де зберігалось Євангеліє, написане живою українською мовою, на якому присягають президенти незалежної України. Там було засновано й шпиталь для бідних і недужих та школу для дітей.

Раїна Могилянка, сестра митрополита Петра Могили, дружина Михайла Вишневецького, брата засновника Запорізької Січі Дмитра Вишневецького, будучи чужинкою за походженням (з багатой волооської родини) і проживши коротке життя (30 років), увійшла в історію [7, с. 122]. Вона заснувала в Україні багато монастирів, зокрема Густинський, Ладанський, Лубенський-Мгарський, Скит Манявський у Галичині. Саме монастирі й братські школи стали осередками української культури та національного відродження.

Багато сил до розбудови монастирів докладала й мати Івана Мазепи — Марія Магдалена. Ставши ігуменею Флорівського Вознесенського, настоятелькою Глухівського монастиря, вона сприяла розвитку не тільки освіти, а й мистецтва, бо саме ці монастирі були визначними осередками гаптування. Вироби тих часів і нині зберігаються в музеях України [2, с. 79].

Постать української жінки-козачки багатогранна. Державницький хист і освіченість, мудрість і хоробрість поєднувалися з ліризмом, ніжністю, пристрастю, адже їй доводилось багато витримувати в житті. Вічне прощання та вічну розлуку, тугу за коханим. Всі ці мотиви українська жінка переливала в народну пісню. Дослідники вважають, що тільки записано українських пісень понад 300 тис. Серед творців цих пісень — легендарна народна поетеса Маруся Чурай. І досі напевно невідомо, правдою чи легендою є доля цієї дівчини.

За переказами, народилась вона 1625 р. в родині полковника Гордія Чурая. Батько загинув 1637 р. (його стратили разом з керівником селянсько-козацького повстання Павлюком). Люди вдячно ставились до родини Чураїв і оточили матір та доньку піклуванням. Цьому значною мірою сприяло й те, що Маруся мала чудовий голос, майстерно складала вірші, які перетворювала на пісні. «Віють вітри, віють буйні», «Шумить, гуде дібровонька», «За світ встали козаченьки», «В огороді хмелинонька грядки устеляє», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» — далеко не повний перелік її пісень.

Коли 1648 р. почалася Національно-визвольна війна українського народу проти панської Польщі, в похід пішов і Полтавський полк, у якому був коханий Марусі — Грицько Бобренко.

Після перемир'я з Польщею козаки почали повертатися додому, однак Гриця не було, бо він зрадив. Пристрасна, щира, вона, може й не бажаючи того, отруїла невірною Гриця, коли зустріла його на вечорницях з молодою дружиною.

За законами козацької України дівчину мали карати на смерть за заповідяне. Та в пам'ять про батька, який віддав життя за визволення України,

гетьман Богдан Хмельницький помилував дочку полтавського полковника в останню хвилину винесення вироку.

Недовго жила на світі після помилування Маруся Чурай і померла в квітті 1653 р. [8, с. 149].

Глибоке, шанобливе ставлення до матері-українки, Березині сімейного вогнища, уособлення волі, духу, любові до рідної землі проніс наш народ крізь віки до наших днів.

Під впливом поеми академіка Бориса Олійника «Сиве сонце моє» скромна жінка-трудівниця з Дніпропетровщини Г. В. Заболотня висловила благородну ідею: побудувати на благодійні кошти пам'ятник Матері-Вдові. «Я перша дам 100 гривень з пенсії», — писала Галина Василівна в газеті «Сільські вісті» 13 листопада 2008 р. Цей лист редакція надіслала голові Українського фонду культури Борису Олійнику. Відповідь його була однозначною: «Устами Галини Василівни говорить сама Україна» [14].

Заклик Заболотньої одразу ж набув суспільного розголосу. Так було започатковано акцію «Збудуємо всенародний пам'ятник Матері-Вдові». Пам'ятник стане вдячністю всім матерям за все, що вони зробили для кожного з нас, для минулих, нинішніх і прийдешніх поколінь.

Розповісти про всіх знаменитих жінок козацької доби в рамках однієї статті, звичайно, неможливо. Усі вони однаково заслуговують на оцінку жіноцтва, яку дав американський письменник Крістіан Боуві: «Після Бога ми в першу чергу в боргу перед жінкою: спочатку вона дарує нам життя, а потім надає цьому життю змісту» [13, с. 4].

Таким чином, із наведених фактів можна зробити висновки:

- жінка козацької України була рівноправною з чоловіком, особисто незалежною;
- в роки боротьби за волю й незалежність України до козацьких лав разом з чоловіками подекуди ставали й жінки-войовниці, коли вони не з власної волі потрапляли у татарсько-турецьку неволю, то часто й там намагалися силою свого духу і розуму служити Україні;
- жінки-козачки були в загальній масі високоосвіченими і сприяли поширенню освіти, ставали меценатами, жертвуючи матеріальні блага заради розвитку освіченості українського народу.

1. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / Апанович О. М. — К. : Дніпро, 1991. — 355 с.

2. Апанович О. М. Роль жінки в козацькому вихованні / О. М. Апанович // Неопалима купина. Народознавство, історія. — К. : Генеза, 1993. — 144 с.

3. Боплан, Гійом Левасер де. Опис України. Українські козаки та їх останні гетьмани / Боплан Г. Л. де. — Львів : Каменярь, 1990. — 301 с.; іл.

4. Гамалій Д. Марія-Магдалена, мати гетьмана Мазепи / Д. Гамалій // Нове життя. Громадсько-політична газета Броварщини. — 1993. — 19 січня.
5. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків / Драгоманов М. — К., 1917, — 215 с.
6. Козуля О. Жінки в історії України / Козуля О. — К. : Український центр духовної культури, 1993. — 256 с.
7. Луговий О. Л. Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи / Луговий О. Л. — К. : Дніпро, 1994. — 335 с.
8. Мищик Ю. А. Як козаки воювали / Мищик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. — Дніпропетровськ : Січ, 1991. — 302 с.
9. Огієнко І. Історія культурного життя українського народу / Огієнко І. — К. : Абрис, 1991. — 272 с.
10. Ролле Й. Й. Жінки при чигиринському дворі / Ролле Й. Й. — К. : Україна 1994. — 130 с.
11. Січинський В. Чужинці про Україну / Січинський В. — К. : Довіра, 1992. — 255 с.
12. Скляренко В. В. 100 знаменательных женщин Украины. — Харьков : Фолио, 2008, — 509 с.
13. Скляренко В. В., Иовлева Т. В., Мац В. А. 100 знаменитых / Скляренко В. В., Иовлева Т. В., Мац В. А. — Харьков : Фолио, 2003. — 240 с.
14. Сільські вісті 2010. — 18 травня.
15. Сільські вісті 2010. — 1 жовтня.
16. Сільські вісті 2012. — 10 березня.
17. Тацька Н. Клейноди нашої душі / Н. Тацька // Радянська жінка. — 1991. — № 8.
18. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Яворницький Д. І. — К. : Наукова думка. — 1990. — Т. 1. — 592 с.

А. І. Махінько

УДК: 281.96 (477-25)

З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ СВЯТОЇ РІВНОАПОСТОЛЬНОЇ МАРІЇ МАГДАЛИНИ

У статті на основі друкованих джерел і краєзнавчих матеріалів висвітлюються деякі аспекти історії функціонування православної парафіяльної церкви у київському передмісті Шулявка, аналізується перспектива реконструкції храму в сучасних умовах

Ключові слова: церква, Київ, Шулявка.

В статье на основе опубликованных источников и краеведческих материалов освещаются некоторые аспекты истории функционирования православной приходской церкви в киевском предместье Шулявка, анализируется перспектива реконструкции храма в современных условиях.

Ключевые слова: церковь, Киев, Шулявка.

The certain historical aspects of the Orthodox parish Church's function on Kyiv Shulyavka's suburbs, the prospects of the temples restoration in the con-